

РОЗДІЛ 4. НЕМАТЕРІАЛЬНІ АКТИВИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ТА ОРГАНІЗАЦІЙ

4.1. Тенденції формування та використання інтелектуального капіталу в національній економіці. Економічна оцінка створення об'єктів інтелектуальної власності у вітчизняній економіці

В сучасному глобалізованому світі надзвичайно важливим є широке використання інтелектуального капіталу з метою підвищення ефективності виробництва. В Україні, яка будує сучасну ринкову економіку та рухається шляхом до Європейської спільноти, питання підвищення віддачі від впровадження сучасних інтелектуальних та науково технічних досягнень в економіку набуває великої актуальності.

Інтелектуальний капітал – це майно (у тому числі майнові права), що створене інтелектуальною працею людини або колективів людей і призначене для подальшої комерціалізації. На практичному рівні інтелектуальний капітал представляє собою сукупність об'єктів права інтелектуальної власності.

Право інтелектуальної власності – це право юридичної або фізичної особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності. До об'єктів права інтелектуальної власності, що мають комерційне (економічне) значення з точки зору нарощування інтелектуального капіталу суспільства, належать: комп'ютерні програми, що використовуються у господарській діяльності, державному управлінні, адмініструванні; компіляції даних (бази даних); наукові відкриття, що доведені або мають перспективу бути доведеними до рівня технологій, інновацій, розробок, промислових моделей; винаходи, корисні моделі, промислові зразки; компонування (топографії) інтегральних мікросхем; раціоналізаторські пропозиції; сорти рослин, породи тварин, що використовуються у агропромисловому виробництві або фармацевтичній промисловості; комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг); комерційні таємниці.

У вітчизняній статистиці узагальнюються деякі дані, що характеризують стан і тенденції створення та використання окремих об'єктів права інтелектуальної власності. Серед цих даних – відомості про підприємства, що створюють та використовують передові технології

У реальному господарському житті одним із провідних за значенням об'єктів інтелектуального капіталу є передові технології, оскільки в них втілюються результати наукових досліджень, розробок, інших результатів інтелектуальної праці. Передові технології призначені для виробництва інноваційних благ (товарів, послуг), або для виробництва традиційних благ на основі використання передових технологічних рішень.

У 2014 р. 174 підприємств створили передові технології, 2134 підприємства використовували передові технології (власні та залучені). Найбільшу кількість передових технологій створено суб'єктами сфери досліджень та розробок, на підприємствах машинобудування, а також закладами освіти. Найбільшу кількість передових технологій використовують підприємства машинобудування, хімічної та нафтохімічної промисловості, харчової промисловості, а також організаціями сфери виробництва та розподілення електроенергії, газу та води.

Майже третина підприємств, які створювали та /або використовували передові технології, зосереджена у м.Києві. Значна кількість таких підприємств також у Харківській, Дніпропетровській областях.

Приблизно 17% нових технологій (90 од.) створювалися за державним контрактом, тобто, з використанням бюджетних коштів. Найбільша кількість технологій, фінансування яких здійснювалося за бюджетні кошти, створювалася організаціями сфери досліджень і розробок (науковими установами).

Проаналізуємо кількість створених передових технологій за їх видами.

Протягом 2013-2015 рр. найбільшу кількість технологій створено для сфери виробництва, обробки та складання. У сфері охорони здоров'я

створювалася найбільша кількість принципово нових технологій (світового рівня).

Таблиця 4.1

Кількість створених технологій за видами технологій

Показники	2013	2014	2015
Усього	376	447	516
Проектування та інжиніринг	105	125	86
Виробництво, обробка та складання	80	115	113
Автоматизоване транспортування	11	8	7
Аппаратура автоматизованого спостереження	43	40	31
Зв'язок та управління	42	40	48
Виробнича інформаційна система	16	14	14
Інтегроване управління	33	25	22
Нанотехнології	16	10	32
Охорона здоров'я	19	55	69
Інші	11	15	94

Без урахування тимчасово окупованої території Автономної республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: Офіційний сайт Державної служби статистики.

Створені технології, як відомо, втілюють у собі результати інтелектуальної праці. А тому вказані результати мають бути належним чином захищені. На створені технології видаються охоронні документи – тобто документи, що засвідчують право певної юридичної або фізичної особи на авторство та переважне використання отриманого результату у економічних відносинах. Дані про кількість охоронних документів на створені технології представлено у табл. 4.2.

Протягом 2013-2015 рр. найбільшу кількість охоронних документів на винахід було видано на технології, що створені у сферах виробництва, обробки та складання, а також охорони здоров'я. Найбільшу кількість охоронних документів на корисну модель було видано на технології, що створені у сфері охорони здоров'я.

На створені у 2015 р. передові технології в цілому або на їх елементи було видано 1211 охоронних документів: 230 на винаходи, 704 на корисні моделі і 277 на промислові зразки. За період роботи у 2015 р. проектну чистоту

мають лише 5 технологій у сфері проектування та інжинірингу, 1 технології у сфері інтегрованого управління.

Таблиця 4.2

Кількість охоронних документів у створених технологіях

Показники	2013	2014	2015	Темп приросту за 2015 р.	
				Абс.	%
Усього	850	1030	1217	187	18,1
Проектування та інжиніринг	294	132	136	4	3,0
Виробництво, обробка та складання	166	136	424	288	211,7
Автоматизоване транспортування	66	17	4	-13	-76,4
Аппаратура автоматизованого спостереження	81	65	28	-37	-56,9
Зв'язок та управління	38	74	30	-44	-59,4
Виробнича інформаційна система	13	6	-	-6	-
Інтегроване управління	70	34	28	-6	-17,6
Нанотехнології	13	34	50	16	47,0
Охорона здоров'я	71	200	233	33	16,5
Інші	28	99	274	175	176,7

Без урахування тимчасово окупованої території Автономної республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: Офіційний сайт Державної служби статистики.

У 2015 році підприємствами та організаціями України було використано у своїй діяльності 13219 передових технологій, з яких 904 (14,4%) упроваджені у звітному році, 2362 (17,9%) мають строк упровадження 10 і більше років. Найбільша кількість передових технологій використовується у машинобудуванні та харчовій промисловості. Найбільша кількість передових технологій терміном упровадження 10 і більше років використовується у машинобудуванні, а також підприємствами хімічної та нафтохімічної промисловості.

За весь час упровадження у передових технологіях було використано 1270 винаходів, у т.ч. 207 – у 2015 році. Найбільша кількість винаходів у передових технологіях використовується підприємствами машинобудування, організаціями сфери досліджень та розробок (науковими установами), а також у харчовій промисловості.

Слід відзначити недостатність практики використання нових технологій у сільському господарстві (нині у сільському господарстві використовується лише 18 передових технологій), будівництві (22), сфері комунальних послуг, культури та спорту (37). Вказане може свідчити про дефіцитність процесів формування інтелектуального капіталу у зазначених видах економічної діяльності. Проаналізуємо тенденції використання передових технологій за їхніми видами (табл. 4.3).

Таблиця 4.3

Кількість використаних передових технологій за видами технологій

Показники	2013	2014	2015	Темп приросту за 2015 р.	
				Абс.	%
Усього	9343	11501	13219	1718	14,9
Проектування та інжиніринг	1962	2066	2093	27	1,3
Виробництво, обробка та складання	3330	3885	3789	-96	-2,4
Автоматизоване транспортування	142	189	268	79	41,7
Аппаратура автоматизованого спостереження	709	780	839	59	7,5
Зв'язок та управління	2577	3606	4217	611	16,9
Виробнича інформаційна система	248	291	317	26	8,9
Інтегроване управління	153	287	217	-70	-24,3
Нанотехнології	42	80	54	-26	-32,5
Охорона здоров'я	171	301	1258	957	317,9
Інші	9	16	167	151	943,7

Без урахування тимчасово окупованої території Автономної республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: Офіційний сайт Державної служби статистики.

Найбільша кількість нових технологій використовується у сферах зв'язку та управління, виробництва, обробки та складання, а також у проектуванні та інжинірингу. У цих же сферах використовується і найбільша кількість винаходів.

У 2015 р. 419 підприємств також використовували об'єкти права інтелектуальної власності (1971 винахід, 3102 корисні моделі, 493 промислових зразки). Найбільш розповсюджений в економіці України об'єкт інтелектуальної власності – корисна модель. Найбільшу кількість корисних моделей використовується у сферах освіти (освітні заклади), а також досліджень і

розробок (наукові заклади). Найбільшу кількість винаходів використовується підприємствами машинобудування, а також у сфері досліджень і розробок (наукові заклади). Найбільша кількість промислових зразків використовується підприємствами машинобудування. Об'єкти права інтелектуальної власності не використовуються у сільському господарстві, будівництві, легкій промисловості, у сфері комунальних послуг, культури, спорту та розваг.

Значна частина об'єктів інтелектуальної власності, що використовується в економіці України, створено за рахунок коштів державного бюджету. Так, за рахунок вказано джерела створено 620 винаходів (із 1971, що використовуються у національному господарстві), 1061 корисних моделей (із 3102), 19 промислових зразків (із 493).

Найбільша кількість винаходів та корисних моделей, створених за рахунок державного бюджету, використовується у сфері досліджень і розробок (наукові заклади), а найбільша кількість промислових зразків, створених за рахунок зазначеного джерела, використовується у машинобудуванні. У добувній промисловості, харчовій промисловості, виробництві та розподіленні електроенергії, газу та води не використовуються об'єкти інтелектуальної власності, що створені за рахунок коштів державного бюджету.

Найбільша кількість підприємств і організацій, що використовують об'єкти інтелектуальної власності та раціоналізаторські пропозиції, сконцентрована у сфері машинобудування. Хочемо зауважити, що у сфері досліджень та розробок лише 82 установи використовують об'єкти інтелектуальної власності, хоча у державі функціонує понад 700 наукових та науково-дослідних установ.

Процес сприяння формування, використання та комерціалізації інтелектуального капіталу здійснюється уповноваженими державними органами, у тому числі Державною службою інтелектуальної власності. Протягом 2015 р. до Державної служби інтелектуальної власності надійшло понад 50 тис. заявок на об'єкти промислової власності.

Одним із об'єктів інтелектуальної власності є винахід. Винахід – це продукт (пристрій, речовина) або процес у будь-якій сфері технології. Винахід вважається придатним для набуття права інтелектуальної власності на нього, якщо він, відповідно до закону, є новим, має винахідницький рівень і придатний для промислового використання. Тенденції подання заявок та видачі патентів на винаходи характеризують дані табл. 4.4.

Таблиця 4.4

Заявки та патенти на винаходи

Показники	2010	2013	2014	2015
Абсолютні дані, од.				
Надійшло заявок – усього	5223	5311	5249	4955
У тому числі: Від національних заявників	3170	2554	2643	2492
З них – від юридичних осіб	1814	1362	1408	1390
У тому числі: Від іноземних заявників	2053	2757	2606	2463
Видано патентів на винаходи – усього	3433	3874	4061	3405
У тому числі: Від національних заявників	2171	2034	1902	1557
З них – від юридичних осіб	1429	1198	1181	985
У тому числі: Від іноземних заявників	1262	1840	2159	1848
Структура, %				
Надійшло заявок – усього	100,0	100,0	100,0	100,0
У тому числі: Від національних заявників	60,6	48,07	50,3	50,2
З них – від юридичних осіб	34,7	25,6	26,8	28,0
У тому числі: Від іноземних заявників	39,3	51,9	49,6	49,7
Видано патентів на винаходи – усього	65,7	72,9	77,3	68,7
У тому числі: Від національних заявників	41,5	38,2	36,2	31,4
З них – від юридичних осіб	27,3	22,5	22,4	19,8
У тому числі: Від іноземних заявників	24,1	34,6	41,1	37,2

Без урахування тимчасово окупованої території Автономної республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: Офіційний сайт Державної служби статистики.

Протягом 2010-2015 р. кількість заявок на винаходи коливається на рівні від 4,9 тис. до 5,3 тис., а кількість виданих патентів на винаходи – від 3,4 тис. до 4,0 тис. Співвідношення заявок від національних та іноземних заявників приблизно однакове. В той же час кількість виданих патентів на заявки іноземних заявників значно більша, ніж на користь вітчизняних заявників. Як правило, це пов'язано із тим, що іноземні заявники подають частину охоронної документації, оформлену у іноземних державах. Крім того, вітчизняні заявники

нерідко допускають порушення при оформленні заявок, а також вказують у заявках дані, які не підпадають під патентування.

Зокрема, у 2015 р. надійшло 4955 заявок на винаходи, у тому числі 2492 – від національних заявників (з них 1390 – від юридичних осіб), 2463 – від іноземних заявників. У 2015 р. було видано 3405 патентів на винаходи. З поданих даних вбачається, що у 2015 р. порівняно з попередніми роками патентна активність і національних, і іноземних заявників знизилася. Згідно даних Держстату, у 2015 р. найбільш активними серед іноземних заявників у 2015р. були заявники зі США (675 заявок, або 27,4%), Німеччини (408 і 16,6%), Швейцарії (244 і 9,9%), Франції (142 і 5,8%), Японії (119 і 4,8%), Російської Федерації (101 і 4,2%), Великої Британії (93 і 3,8%), Італії (69 і 2,8%), Нідерландів (66 і 2,6%), Бельгії (64 і 2,6%) та Австрії (49 і 2,0%).

У секторі національних заявників – юридичних осіб найбільша кількість заявок на винаходи надійшла від організацій сфер освіти (освітні установи), а також досліджень та розробок (наукові установи). Серед галузей промисловості лідером за кількістю поданих заявок на винаходи є машинобудування.

Проаналізуємо подання заявок на патенти та корисні моделі. Відповідні дані представлено у табл. 4.5. У 2015р. надійшло 10217 заявок на корисні моделі, з них 10019 – від національних заявників (98,1%).

З представлених даних можна зробити висновок, що кількість заявок на корисні моделі протягом 2010-2015 рр. має тенденцію до зниження, у першу чергу за рахунок зниження активності національних заявників (у тому числі юридичних осіб). Найбільш активними за кількістю поданих заявок на корисні моделі були підприємства і організації, що працюють у сфері освіти і науки (ними щорічно подається близько 90% загальної кількості заявок на винаходи і корисні моделі). Частка заявок від промислових підприємств протягом аналізованого періоду знизилась з 15% у 2010р. до 5% у 2015 р.

Абсолютна кількість заявок на корисні моделі надходить від вітчизняних заявників. Від 88 до 98% заявок отримують патенти, що відповідає середньосвітовим значенням.

Заявки та патенти на корисні моделі

Показники	2010	2013	2014	2015
Абсолютні дані, од.				
Надійшло заявок – усього	7633	10678	10436	10217
У тому числі: Від національних заявників	7493	10528	10284	10019
З них – від юридичних осіб	4979	6778	6729	6464
Від іноземних заявників	140	150	152	198
Зареєстровано патентів – усього	7467	9405	10291	9951
У тому числі: Від національних заявників	7341	9261	10108	9800
З них – від юридичних осіб	4956	6107	6689	6508
Від іноземних заявників	126	144	183	151
Структура, %				
Надійшло заявок – усього, од.	100,0	100,0	100,0	100,0
У тому числі: Від національних заявників	98,1	98,5	98,5	98,0
З них – від юридичних осіб	65,2	63,4	64,4	63,2
Від іноземних заявників	1,8	1,4	1,4	1,9
Зареєстровано патентів – усього, од.	97,8	88,0	98,6	97,3
У тому числі: Від національних заявників	96,1	86,7	96,8	95,9
З них – від юридичних осіб	64,9	57,1	64,0	63,6
Від іноземних заявників	1,6	1,3	1,7	1,4

Без урахування тимчасово окупованої території Автономної республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: Офіційний сайт Державної служби статистики.

У 2015 р. кількість заявок від іноземних заявників збільшилася (з 152 од. у 2014 р. до 198 од. у 2015 р.), натомість кількість зареєстрованих патентів, виданих іноземним заявникам, зменшилася (з 183 од. у 2014 р. до 151 од. у 2015 р.).

Найбільша кількість заявок традиційно подається підприємствами і організаціями, що розташовані у промислово розвинених регіонах – Вінницькій, Дніпропетровській, Запорізькій, Львівській, Одеській, Харківській областях та м. Києві. У 2015р. заявниками цих регіонів подано загалом понад 6,2 тис. заявок на винаходи і корисні моделі, або близько 80% загальної кількості заявок від заявників-юридичних осіб.

Проаналізуємо динаміку заявок та патентів на промислові зразки (табл. 4.6). Тематична спрямованість патентування національними заявниками, в основному, відповідає світовим тенденціям. Понад три чверті загальної кількості заявок на винаходи і корисні моделі практично рівномірно

розподіляються міжтехнічними напрямками «Прилади», Хімія» і «Машинобудування» (по 25% загальної кількості); близько 9% заявок належать до напрямку «Електротехніка». У 2015 р. подано 1851 заявку на промислові зразки. У 2015 р. зафіксовано зростання активності у поданні заявок на промислові зразки (як від національних заявників, так і від іноземних). Частка заявок від іноземних заявників становить 18% від загальної кількості заявок на промислові зразки.

Таблиця 4.6

Заявки та патенти на промислові зразки

Показники	2010	2013	2014	2015
Абсолютні дані, од.				
Надійшло заявок – усього	2010	1686	1761	1851
У тому числі:				
Від національних заявників	1750	1442	1439	1517
Від іноземних заявників	260	244	322	334
Зареєстровано патентів – усього	1569	1431	1337	1541
У тому числі:				
На ім'я національних заявників	1423	1258	1098	1225
На ім'я іноземних заявників	146	173	239	316
Структура, %				
Надійшло заявок – усього	100,0	100,0	100,0	100,0
У тому числі:				
Від національних заявників	87,0	85,5	81,7	81,9
Від іноземних заявників	12,9	14,4	18,2	18,0
Зареєстровано патентів – усього	78,0	84,8	75,9	83,2
У тому числі:				
На ім'я національних заявників	70,7	74,6	62,3	66,1
На ім'я іноземних заявників	7,2	10,2	13,5	17,0

Без урахування тимчасово окупованої території Автономної республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: Офіційний сайт Державної служби статистики.

Протягом 2010-2015 р. зменшилася частка заявок, що надійшла від національних заявників (від 85,5 – 87,0% у 2010-2012 рр. до 81,7 – 81,9% у 2013-2015 рр.). Найактивнішими серед іноземних заявників були заявники з Кіпру (34 і 22,2%), Білорусі (26 і 17,8%), США (25 і 7,5%), Німеччини (23 і 6,9%), Польщі (21 і 7,3%), Японії (18 і 5,4%), Великої Британії (12 і 3,6%) та Фінляндії (10 і 3,0%).

Проаналізуємо заявки і реєстрації знаків для товарів і послуг за національною процедурою. Відповідні дані представлено у табл. 4.7. У 2015 р. надійшло 22781 заявок про реєстрацію знаків для товарів і послуг за національною процедурою, що майже на 1,7 тис. перевищує показник 2011 р. Зросла активність і національних, і іноземних заявників. Натомість кількість зареєстрованих знаків знизилася – з 16677 у 2014 р. до 15459 у 2015 р.

Таблиця 4.7

Заявки і реєстрації знаків для товарів і послуг за національною процедурою

Показники	2010	2013	2014	2015
Абсолютні дані, од.				
Надійшло заявок – усього	16366	20603	21091	22781
У тому числі:				
Від національних заявників	13184	16711	16873	17944
Від іноземних заявників	3182	3892	4254	4837
Зареєстровано знаків – усього	11645	16686	16677	15459
У тому числі:				
На ім'я національних заявників	9418	13058	12854	11611
На ім'я іноземних заявників	2227	3628	3823	3848
Структура, %				
Надійшло заявок – усього	100,0	100,0	100,0	100,0
У тому числі:				
Від національних заявників	80,5	81,1	80,0	78,7
Від іноземних заявників	19,4	18,8	20,1	21,2
Зареєстровано знаків – усього	71,1	80,9	79,0	67,8
У тому числі:				
На ім'я національних заявників	57,5	63,3	60,9	50,9
На ім'я іноземних заявників	13,6	17,6	18,1	16,8

Без урахування тимчасово окупованої території Автономної республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: Офіційний сайт Державної служби статистики.

У 2015 р. порівняно з попереднім роком кількість заявок на знаки для товарів і послуг за національною процедурою від національних заявників зросла на 6,6%, від іноземних заявників – на 13,7%. Найбільше заявок надійшло від заявників зі США (942 заявки, або 25,5%), Кіпру (460 і 9,5%), Швейцарії (328 і 12%), Великої Британії (291 і 6,0%), Японії (229 і 4,7%) та Індії (200 і 4,1%).

За міжнародною процедурою (Мадридською системою) надійшло 9270 заявок, з яких 7519 – за Мадридською угодою та 1751 – за протоколом до Мадридської угоди.

У 2015р. видано 30356 охоронних документів на об'єкти промислової власності, у т.ч. 3405 патентів на винаходи, 1557 яких – на ім'я національних заявників (45,7% від загальної кількості); 9951 – на корисні моделі (9800 і 98,5%); 1541 – на промислові зразки становила (1225 і 79,5%).

Загальна кількість зареєстрованих у 2015р. свідоцтв на знаки для товарів та послуг за національною процедурою становила 15459, з них 11611 – на ім'я національних заявників (75,1%). Надано правову охорону 8145 міжнародним знакам відповідно до Мадридської системи.

У 2015р. зареєстровано 2 свідоцтва на топографії інтегральних мікросхем, 3 свідоцтва на кваліфіковані зазначення походження товарів та 5 свідоцтв на право використання кваліфікованих зазначень походження товарів.

Станом на 1 січня 2014р. всього видано 371471 охоронний документ, з них 105360 патентів на винаходи, 76361 патент на корисні моделі, 24159 патентів на промислові зразки, 165536 свідоцтв на знаки для товарів і послуг, 13 – на топографії інтегральних мікросхем. Здійснено 19 реєстрацій свідоцтв на кваліфіковані зазначення походження товарів та 23 реєстрації свідоцтв на право використання зареєстрованих кваліфікованих зазначень походження товарів. Надано правову охорону 118429 міжнародним знакам.

У 2015 р. Державною службою інтелектуальної власності зареєстровано 2130 договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, у т.ч. 1758 – стосовно передачі виключних майнових прав на об'єкти промислової власності (82%); 207– видачі ліцензії на використання об'єктів промислової власності (10%); 165 «відкритих» ліцензій на використання винаходів, корисних моделей та промислових зразків (8%).

Загалом станом на 1 січня 2014р. до державних реєстрів внесено відомості про 19428 договорів щодо розпорядження майновими правами

промислової власності, у т.ч. 4613 – на винаходи та корисні моделі, 13809 – на знаки для товарів і послуг, 986 – на промислові зразки.

Доцільно надати оцінку тенденціям та закономірностям формування та використання інтелектуального капіталу на рівні окремих видів економічної діяльності (тобто, на галузевому рівні).

Такий аналіз є необхідним, оскільки на стан інноваційної діяльності, як свідчать результати наукових досліджень, значний вплив чинять галузеві особливості. Це пов'язано з тим, що в сучасному глобалізованому світі різні галузі мають нерівномірні економіко-правові умови провадження господарської діяльності, а відтак – і різну прибутковість інноваційних та інших проектів.

Проаналізуємо стан інноваційної активності у розрізі видів економічної діяльності за 2010-2015 рр. (табл. 4.8).

Таблиця 4.8

Інноваційна активність (у розрізі видів економічної діяльності)

Види економічної діяльності	Кількість інноваційно активних підприємств, од.				Відсотків до загальної кількості підприємств, %			
	2010	2013	2014	2015	2010	2013	2014	2015
Промисловість	1472	1462	1679	1758	14,2	13,8	16,2	17,4
Добувна пр-ть	33	40	53	46	5,9	6,5	8,6	7,5
Переробна пр-ть	1379	1349	1499	1581	15,7	15,0	17,1	18,6
Харчова пр-ть	343	352	384	420	13,2	14,3	16,1	18,7
Легка пр-ть	76	63	82	81	10,5	9,8	13,4	13,6
Хімічна та нафтохімічні пр-ть	146	158	188	189	21,6	19,9	24,0	23,7
Металургійне виробництво	109	113	120	144	15,0	14,4	15,2	18,0
Машинобудування	421	417	443	426	23,3	22,2	24,5	24,7
Виробництво та розподілення енергії, газу та води	60	73	127	131	6,1	7,5	13,2	13,3

Без урахування тимчасово окупованої території Автономної республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: Офіційний сайт Державної служби статистики.

З представлених даних вбачається, що серед видів економічної діяльності найвища інноваційна активність спостерігається у машинобудуванні, хімічній та нафтохімічній промисловості (понад 20%). Це пов'язано з тим, що

підприємства вказаних галузей працюють в умовах високої конкуренції. Найнижчий рівень інноваційної активності спостерігається у добувній промисловості.

Проаналізуємо розподіл загального обсягу витрат (у розрізі видів економічної діяльності). Відповідні статистичні та розрахункові дані представлено у табл. 4.9.

Таблиця 4.9

Обсяг інноваційних витрат (у розрізі видів економічної діяльності)

Види економічної діяльності	Обсяг витрат, млн.грн.				Абсолютна зміна, млн.грн.		Темп росту, %	
	2010	2013	2014	2015	2014	2015	2014	2015
Промисловість	5751	8045	14333	11480	6288	-2853	78,1	-19,9
Добувна пр-ть	131,3	248,1	991,2	645,0	743,1	-346,2	299,5	-34,9
Переробна пр-ть	5552	7698	8314	8056	616	-258	8,0	-3,1
Харчова пр-ть	1026	608,8	933,1	1566	324,3	632,9	53,2	67,8
Легка пр-ть	36,1	53,3	33,2	65,9	-20,1	32,7	-37,7	98,4
Хімічна та нафтохімічні пр-ть	910,8	2748	986,1	1122	-1761	135,9	-64,1	13,7
Металургійне виробництво	1577	298,3	1334	1076	1035,7	-258	347,2	-19,3
Машинобудування	1619	2541	2731	3079	190	348	7,4	12,7
Виробництво та розподілення енергії, газу та води	68,4	98,6	5027	2779	4928,4	-2248	4998	-44,7

Без урахування тимчасово окупованої території Автономної республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: Офіційний сайт Державної служби статистики.

Як вбачається з представленої таблиці, у 2015 р. порівняно з 2014 р. загальний обсяг інноваційних витрат знизився, найбільше – у добувній промисловості, металургії, а також у сфері виробництва та розподілення енергії, газу та води. В той же час за підсумками 2015 р. підприємства галузей споживчого сектору економіки (харчова промисловість, легка промисловість) продемонстрували збільшення обсягів інноваційних витрат, що є позитивним явищем в контексті реалізації політики структурної модернізації суспільного виробництва. Найбільший обсяг інноваційних витрат здійснюють підприємства машинобудування, хімічної та нафтохімічної промисловості, підприємств з виробництва та розподілення енергії, газу та води, харчової промисловості.

Проаналізуємо обсяг інноваційних витрат з урахуванням витрат на придбання об'єктів права інтелектуальної власності, які є безпосереднім чинником формування інтелектуального капіталу (придбання прав на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, ліцензії). Відповідні дані представлено у табл. 4.10.

Таблиця 4.10

Обсяг інноваційних витрат (у розрізі видів економічної діяльності)

Види економічної діяльності	Обсяг витрат, млн.грн.				У тому числі придбання прав на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, ліцензії			
	2010	2013	2014	2015	2010	2013	2014	2015
Промисловість	5751	8045	14333	11480	68,9	141,6	324,7	47,0
Добувна пр-ть	131,3	248,1	991,2	645,0	0,2	0,2	1,0	0,5
Переробна пр-ть	5552	7698	8314	8056	68,7	140,6	322,9	45,6
Харчова пр-ть	1026	608,8	933,1	1566	53,4	15,2	1,6	1,1
Легка пр-ть	36,1	53,3	33,2	65,9	0,0	0,0	0,1	0,0
Хімічна та нафтохімічні пр-ть	910,8	2748	986,1	1122	8,0	52,3	16,6	8,2
Металургійне виробництво	1577	298,3	1334	1076	0,9	0,3	252,0	2,1
Машинобудування	1619	2541	2731	3079	5,7	34,2	42,2	26,4
Виробництво та розподілення енергії, газу та води	68,4	98,6	5027	2779	-	0,8	0,8	0,9

Без урахування тимчасово окупованої території Автономної республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: Офіційний сайт Державної служби статистики.

У 2015 обсяг витрат на придбання об'єктів права інтелектуальної власності, які є безпосереднім чинником формування інтелектуального капіталу (придбання прав на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, ліцензії) порівняно з 2014 р. зменшилися, що стало закономірним наслідком зменшення загального обсягу інноваційних витрат.

Проаналізуємо тенденції здійснення інноваційних витрат за рахунок найважливіших джерел фінансування. Серед найважливіших джерел фінансування інноваційних витрат – власні кошти підприємств та організацій, а також кредит.

Дані про фінансування інноваційних витрат за рахунок власних коштів підприємств і організацій представлено у табл. 4.11.

Таблиця 4.11

**Інноваційні витрати за рахунок власних коштів підприємств і організацій
(у розрізі видів економічної діяльності)**

Види економічної діяльності	Витрати, млн.грн.			У % до заг.обсягу інноваційних витрат			Зміна за 2015 р.	
	2013	2014	2015	2013	2014	2015	Абс.	%
Промисловість	4775	7585	7336	59,34	52,9	63,9	-249	-3,2
Добувна пр-ть	217,4	942,5	500,3	87,6	95,0	77,5	-442,2	-46,9
Переробна пр-ть	4480	6031	6494	58,1	72,5	80,6	463	7,62
Харчова пр-ть	608,8	867,1	1411	100	92,9	90,1	543,9	62,7
Легка пр-ть	53,3	31,3	55,6	100	94,2	84,3	24,3	77,6
Хімічна та нафтохімічні пр-ть	585,9	752,6	939,3	21,3	76,3	83,7	186,7	24,8
Металургійне виробництво	293,4	1305	1056	98,3	97,8	98,1	-249	-19,0
Машинобудування	2334	2376	2183	91,8	87,0	70,8	-193	-8,1
Виробництво та розподілення енергії, газу та води	77,0	611,6	341,2	78,0	12,1	12,2	-270,4	-44,2

Без урахування тимчасово окупованої території Автономної республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: Офіційний сайт Державної служби статистики.

Із наведеної таблиці вбачається, що власні кошти підприємств та організацій є основним джерелом фінансування інноваційної діяльності. У 2015 р. обсяг цих витрат зменшився, що говорить про зниження привабливості інноваційної діяльності в Україні (табл. 4.12).

Таблиця 4.12

**Інноваційні нвитрати за рахунок кредиту
(у розрізі видів економічної діяльності)**

Види економічної діяльності	Витрати, млн.грн.			У % до заг.обсягу інноваційних витрат			Зміна за 2015 р.	
	2013	2014	2015	2013	2014	2015	Абс.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Промисловість	626,1	5489	2408	7,7	38,2	20,9	-3081	-56,1
Добувна пр-ть	-	30,1	-	-	3,0	-	-	-
Переробна пр-ть	622,7	1078	610,7	8,0	12,9	7,5	-467,3	-43,3
Харчова пр-ть	75,9	56,0	154,2	12,4	6,0	9,8	98,2	175,3
Легка пр-ть	-	1,3	7,2	-	3,9	10,9	5,9	453,8
Хімічна та нафтохімічні пр-ть	33,8	146,8	71,3	1,2	14,8	6,3	-75,5	-51,4
Металургійне виробництво	1,9	23,2	17,6	0,6	1,7	1,6	-5,6	-24,1
Машинобудування	10,2	31,5	214,4	0,4	1,1	6,9	182,9	580,6

Продовження табл. 4.12

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Виробництво та розподілення енергії, газу та води	3,4	4381	1797	3,4	87,1	64,6	-2584	-58,9

Без урахування тимчасово окупованої території Автономної республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: Офіційний сайт Державної служби статистики.

Як вбачається з представлених даних, в цілому у промисловості у 2015 р. за рахунок кредиту профінансовано 20,9% інноваційних витрат (2408 млн.грн.). Найбільша частка кредиту в якості джерела фінансування інноваційної діяльності використовується підприємствами виробництва та розподілення енергії, газу та води (64,6%) та легкої промисловості (10,9%). Найменший обсяг кредитну ресурсу використовується у металургійному виробництві, а у добувній промисловості – взагалі не використовується.

Проаналізуємо тенденції реалізації інноваційної продукції. У табл. 4.13 представлено дані про динаміку підприємств, що реалізовували інноваційну продукцію.

Таблиця 4.13

Промислові підприємства, що реалізовували інноваційну продукцію

Види промислової діяльності	2010	2011	2012	У % до загальної кількості	Продукція є новою для	
					ринку	підприємства
Промисловість	964	1043	1037	10,2	243	889
Добувна	17	18	8	1,3	1	7
Переробна	944	1020	1023	12,0	242	876
Харчова	239	268	281	11,9	33	261
Легка	35	42	44	7,4	6	43
Хімічна та нафто-хімічна	112	132	134	16,8	36	110
Машинобудування	331	351	317	18,3	128	240
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	3	5	6	0,6	-	6

Без урахування тимчасово окупованої території Автономної республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: Офіційний сайт Державної служби статистики.

У 2015р. кількість підприємств, що реалізовували інноваційну продукцію, досягла 1037 од., що становить 10,2% від загальної кількості економічно

активних підприємств. Причому 889 підприємства реалізовували продукцію, що є новою для самого підприємства, а 243 підприємства реалізовували продукцію, що є новою для ринку.

Найбільша кількість підприємств, що реалізовували інноваційну продукцію, сконцентрована у машинобудуванні (317 од.) та харчовій промисловості (281 од.). Найвищий рівень концентрації підприємств, що реалізовували інноваційну продукцію, зафіксовано у машинобудуванні (18,3% від загального рівня економічно активних підприємств).

Згідно даних Державної служби статистики, у 2015 р. обсяг реалізації інноваційної продукції досяг 36,2 млрд.грн. (у 2011 р. – 42,4 млрд.грн.), що становить 3,3% (у 2014 р. – 3,8%) від загального обсягу реалізованої промислової продукції.

В той же час слід відмитити, що незважаючи на зниження інноваційної активності у період до 2010 р., обсяги реалізації інноваційної продукції протягом 2010-2014 рр. щорічно зростали. Причому на зростання цього показника впливав не лише ціновий чинник (інфляція), а й зростання частки реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі реалізації. Це говорить про те, що більші обсяги інноваційної продукції виробляються та реалізуються порівняно меншою кількістю підприємств. Вказана тенденція може свідчити про укрупнення інноваційного виробництва, про концентрацію інвестиційних ресурсів на виконання інноваційно-технологічних робіт і проектах в межах великих підприємств (в тому числі корпоративних структур і фінансово-промислових груп) .

У середньому промислові підприємства України протягом 2010-2015 р. на одну гривню, витрачену на інноваційну діяльність, отримали 4,14 гривень доходу від реалізації інноваційної продукції. Більші показники рентабельності демонструють підприємства добувної промисловості (які використовують монопольні переваги) та машинобудування (які в цілому більше схильні до інновацій), а найменші – підприємства з виробництва та розподілення

електроенергії, газу та води, целюлозно-паперової промисловості та видавничої справи (ці галузі традиційно не демонструють високої інноваційної активності).

У 2015 р. за межі України було реалізовано інноваційної продукції на суму 13,35 млрд.грн., що становить 36,9% від загального обсягу реалізованої інноваційної продукції. Реалізацію продукції за межі України здійснювали 332 підприємства, у т.ч. 144 підприємств машинобудування (табл. 4.14).

Таблиця 4.14

Промислові підприємства, що реалізовували інноваційну продукцію за межі України (експорт інноваційної продукції)

Види промислової діяльності	2013	2014	2015	У % до загальної кількості (2012)	Обсяг реалізованої за межі України інноваційної продукції у 2015 р., млн.грн.
Промисловість	343	378	332	36,9	13354,9
Добувна	9	9	4	31,9	42,7
Переробна	334	369	328	32,0	13312,2
Харчова	49	59	53	18,8	390,2
Легка	11	16	13	29,5	82,0
Хімічна та нафто-хімічна	36	49	39	29,1	811,6
Машинобудування	164	169	144	45,4	10001,8
Виробництво та розподілення енергії, газу та води	-	-	-	-	-

Без урахування тимчасово окупованої території Автономної республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: Офіційний сайт Державної служби статистики.

Згідно даних Державної служби статистики, майже кожне четверте підприємство реалізовувало продукцію, що була новою для ринку. Обсяг такої продукції становив 14,5 млрд.грн., більш ніж половину якої (52,4%) поставили на експорт 105 підприємств. Слід зазначити, що у 2015 р. більшість підприємств (85,7%) реалізовували продукцію, яка була новою виключно для підприємства (загальний обсяг такої продукції становив 21,6 млрд.грн., 26,6% якої реалізували за межі України 260 підприємств).

Важливу роль у процесах формування, відтворення, реалізації та комерціалізації інтелектуального капіталу шляхом підтримки високої інноваційної активності відіграє макроекономічне середовище, яке може

сприяти або не сприяти впровадженню передових технологій, інновацій, нововведень з точки зору перспективності їхнього подальшого використання в якості основи виробництва та реалізації інтелектуальних продуктів. З метою моніторингу ступеня сприятливості макроекономічного середовища для формування, використання та комерціалізації інтелектуального капіталу спеціалізовані міжнародні дослідницькі організації регулярно проводять міжкраїнні порівняння відповідних показників, а також узагальнюють результати опитувань власників та керівників підприємств.

Проведений нами аналіз показав, що тенденції загальної інвестиційної активності, в тому числі обсяг інвестиційних витрат на реалізацію інноваційно-технологічних проектів, демонструють слабку кореляцію з тенденціями макроекономічного розвитку. Основними причинами цього явища є непослідовність політики державної підтримки інноваційно-технологічної діяльності, висока «латентність» інноваційно-технологічних трансформацій (підприємства в переважній більшості не звітують про реалізацію інвестиційно-технологічних проектів), недосконалість методології збору та обробки відповідних даних.

Державна макроекономічна політика, яка реалізується через застосування різних фінансових і нефінансових інструментів, в сучасних умовах має узгоджуватися з пріоритетами інноваційної діяльності. В свою чергу, вказані пріоритети формуються зокрема під впливом кон'юнктури світового ринку інтелектуальних благ (технологій, продуктів, послуг). Державна макроекономічна політика в умовах переходу економіки на модель інноваційного розвитку має формуватися на основі запитів наукомісткого виробництва, з урахуванням панівних тенденцій науково-технічного прогресу, а в якості цільового критерію передбачати нарощування інтелектуального капіталу та створення умов для його комерціалізації.

Досягнення високого (світового рівня) рівня національної конкурентоспроможності та створення результативного механізму відтворення

інтелектуального капіталу можливе за умови ефективного функціонування національної інноваційної системи (НІС).

З метою підтримки ефективного функціонування національної інноваційної системи держава має створити привабливі економіко-правові умови для ефективного поєднання інвестицій та інновацій, залучення національних та іноземних інвестицій до галузей наукомісткого виробництва, використання залучених інвестицій у пріоритетних сферах інноваційної діяльності.

Становлення та підтримка розвитку національної інноваційної системи як особливої форми взаємодії економічних інститутів, задіяних в інноваційному процесі, виступає в якості критерію національного інноваційного розвитку та умовою ефективного відтворення інтелектуального капіталу суспільства.

Серед позитивних (бажаних) результатів функціонування національної інноваційної системи можемо відмітити: збільшення інноваційної активності, позитивна динаміка абсолютних показників інноваційної діяльності, підвищення продуктивності праці, формування та розвиток інноваційної інфраструктури, створення результативної системи захисту прав інтелектуальної власності (правовий захист інтелектуального капіталу), наявність ефективних механізмів та форм взаємодії науки (наукових установ), освіти (вищих навчальних закладів), бізнесу (підприємств) та державного сектору (органів регулювання) в процесах відтворення інтелектуального капіталу суспільства, удосконалення структури інвестицій, створення умов для акумуляції інвестицій у галузях вищих технологічних укладів, створення ефективних механізмів комерціалізації інновацій та трансферу технологій.

Одним із результатів функціонування національної інноваційної системи є підтримка випереджаючого розвитку наукомістких та високотехнологічних виробництв. Вказані виробництва мають змогу забезпечувати високій приріст національного доходу за рахунок комерціалізації інтелектуального капіталу. Як відомо, інтелектуальний капітал зазвичай має вищі показники рентабельності

порівняно з іншими видами капіталу за рахунок так званої інтелектуальної ренти.

Іншим результатом функціонування національної інноваційної системи є удосконалення структури національного виробництва, забезпечення позитивних структурних змін. Національна економіка повинна мати структуру, що базується на використанні наявних національних конкурентних переваг і при цьому відповідати економічним інтересам держави та бізнесу.

Відтак, система державної підтримки відтворення інтелектуального капіталу має базуватися на основі використання можливостей національної інноваційної системи. Державна інноваційна політика має передбачати заходи, орієнтовані на досягнення високої результативності функціонування національної інноваційної системи.

Проаналізуємо тенденції впровадження інновацій на підприємствах у галузевому розділі (табл. 4.15).

Таблиця 4.15

Промислові підприємства, що впроваджували інновації у 2015 році

Види промислової діяльності	2013	2014	2015	У % до загальної кількості	Впроваджували інноваційні процеси	Впроваджували інноваційні види пр-ції
Промисловість	1217	1327	1371			
Добувна	28	39	28	4,5	20	1
Переробна	1143	1218	1278	15,0	626	697
Харчова	296	313	348	14,8	164	175
Легка	46	57	60	10,1	32	23
Хімічна та нафто-хімічна	133	160	158	19,8	69	81
Машинобудування	373	389	366	21,1	175	259
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	46	70	65	6,6	57	6

Без урахування тимчасово окупованої території Автономної республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: Офіційний сайт Державної служби статистики.

Упровадженням інновацій займалися 1371 підприємство (78,0% інноваційно активних або 13,6% обстежених промислових), що на 3,3% більше, ніж у 2014р. У 2015р. впроваджено 3403 найменування інноваційної продукції

(з них 942 – нові види машин, устаткування, прилади, апарати тощо) 704 підприємствами. Нову виключно для ринку продукцію (672 найменування) впровадили 166 підприємств.

Протягом 2013-2015 рр. упровадженням інновацій займалось 1751 підприємство (17,4% серед обстежених промислових і 74,8% серед інноваційно активних підприємств протягом зазначеного періоду).

Протягом 2013-2015 рр. інноваційну продукцію впровадили 1185 підприємств, з яких 303 – нову для ринку і 1017 – нову лише для підприємства; інноваційні процеси – 1256 підприємств, з яких 1099 – нові або вдосконалені методи обробки чи виробництва продукції, 187 – нові або вдосконалені методи логістики, доставки чи розповсюдження продукції та 330 – нову або вдосконалену діяльність із підтримки процесів, зокрема системи матеріального обслуговування, операцій щодо закупівель, обліку та розрахунків; з метою задоволення потреб споживачів, а також збільшення обсягів продажу; 314 підприємств упроваджували маркетингові інновації; 314 підприємств підвищували ефективність своєї діяльності шляхом упровадження організаційних інновацій.

З поданих даних вбачається, що основна кількість підприємств, які впроваджують інновації, сконцентрована у галузях переробної промисловості. Серед видів промислової діяльності найбільша кількість підприємств, що впроваджують інновації, сконцентрована у харчовій (348 од.) промисловості та машинобудуванні (366 од.). Натомість найбільший відносний рівень концентрації інноваційно активних підприємств зафіксовано у машинобудуванні (впроваджують інновації 21,1% від загальної кількості підприємств галузі) та хімічній та нафтохімічній промисловості (19,8%).

Інноваційні процеси у 2015 р. впровадили 703 підприємства, з яких 598 – упровадили нові або вдосконалені методи обробки та виробництва продукції (технологічні процеси). Їхня кількість становила 2188 процесів, у т.ч. маловідходних, ресурсозберігаючих – 554. У галузях переробної промисловості понад половини інноваційно активних підприємств займалися впровадженням

нових видів продукції, а у галузях добувної промисловості та розподілення ресурсів – впровадженням нових інноваційних процесів (технологій).

Згідно даних Держстату, з метою здійснення нововведень 209 підприємств придбали 739 нових технологій (у 2014 р. – 872 технології), з яких 168 – за межами України (у 2014 р. – 2015). Із загальної кількості технологій 402 придбано з устаткуванням (у тому числі 139 таких технологій придбачено за межами України).

Із загального обсягу придбання технологій у 2015 р.:

201 – придбано як результат досліджень і розробок;

59 – за договорами на придбання прав на патенти, ліцензій на використання винаходів, промислових зразків, корисних моделей;

36 – за угодами на придбання технологій у вигляді “ноу-хау”;

26 – разом з цілеспрямованим прийомом на роботу кваліфікованих фахівців.

Таким чином, основними каналами формування інтелектуального капіталу в економіці України є проведення власних досліджень і розробок, придбання прав на патенти, ліцензій на використання винаходів, промислових зразків, корисних моделей, придбання ноу-хау, цілеспрямований прийом на роботу кваліфікованих фахівців (“скупка мізків”).

Інтелектуальний капітал у формі створених технологій лише тоді зможе бути комерціалізованим, коли ці технології реально використовуються у господарській практиці (у сфері виробництва доданої вартості). Крім того, окремі технології можуть підприємствами купуватися (такі технології не створюються, але використовуються), як всередині країни, так і з-за кордону.

За результатами проведеного дослідження можна дати оцінку тенденціям формування та використання інтелектуального капіталу у видах економічної діяльності (галузях), у тому числі у видах промислової діяльності. Зокрема, з представлених результатів вбачається, що у легкій промисловості у 2015 р. інноваційною діяльністю займалося 81 підприємство, загальний обсяг витрат на інноваційну діяльність склав 65,9 млн.грн. У 2015 р. 60 підприємств легкої

промисловості впроваджували інновації, у тому числі 32 підприємства впроваджували інноваційні процеси, а 23 – інноваційні види продукції.

Реалізовували інноваційну продукцію 44 підприємства, у тому числі 13 підприємств – за кордон. У легкій промисловості рівень інноваційної активності (13,6% у 2015 р.) нижчий, аніж в цілому по промисловості (17,4% у 2012 р.). Натомість у легкій промисловості загальний обсяг витрат на інноваційну діяльність продемонстрував зростання (у 2015 р. порівняно з 2014 р. - на 32,7%), хоча в цілому у промисловості було зафіксовано протилежну тенденцію. Вказане є позитивним явищем в контексті реалізації політики структурної модернізації суспільного виробництва. На жаль, підприємства легкої промисловості майже не витрачають коштів на придбання об'єктів права інтелектуальної власності, які є безпосереднім чинником формування інтелектуального капіталу (придбання прав на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, ліцензії).

За рахунок власних коштів підприємств у легкій промисловості фінансується 84,3% витрат (дані за 2015 р.), за рахунок кредиту – 10,9%. У легкій промисловості частка фінансування інноваційної діяльності за рахунок власних коштів підприємств і організацій вищий, аніж в цілому по промисловості. Це говорить про те, що підприємства легкої промисловості при фінансуванні формування інтелектуального капіталу орієнтуються на використання власних фінансових ресурсів. Крім того, внаслідок дорожнечі банківського кредитування підприємства легкої промисловості не мають можливості залучати довгострокові кредити, і мають розраховувати лише до доступні джерела.

Таким чином, аналіз тенденцій формування та використання інтелектуального капіталу в національній економіці, незважаючи на соціально-економічні негаразди, породжені економічною кризою війною на сході України та обмеженими фінансовими ресурсами відбувається позитивні процеси в поширенні науково-технічних знань, сучасних новітніх технологій в різних галузях економіки України.

Хоча в цих складних умовах багатьом підприємствам приходится формувати важелі інтелектуального капіталу власним коштом, за рахунок власних фінансових ресурсів.

Звичайно, з часом коли складуться внутрішні та зовнішні більш сприятливі умови можливо більш інтенсивне використання інтелектуального капіталу в економіці України

4.2. Інтелектуальний капітал: проблемні питання оцінки

Розвиток світової економіки в умовах глобалізації та зростаючої конкуренції неможливий без удосконалення питань, пов'язаних з управлінням інтелектуальним капіталом. У зв'язку з цим досить актуальним постає питання його оцінки, адже за умов збільшення угод купівлі-продажу компаній, залучення інвесторів, в тому числі при міждержавних проектах, потрібно чітко визначити обсяг внесків тієї чи іншої сторони. Оцінка нематеріальних активів на сьогодні є обов'язковою складовою економічної політики будь-якої держави. Оцінка інтелектуального капіталу та його складових проводиться не лише на рівні підприємств, але й на рівні регіону та всієї країни. Питання оцінки інтелектуального капіталу особливо важливі для визначення стратегічних напрямків соціально-економічного розвитку національних економік країн, що здійснюють перехід до суспільства, заснованого на знаннях.

Теоретичні аспекти досліджень інтелектуального капіталу знайшли відображення у працях зарубіжних та вітчизняних учених Дж. Гелбрейта, Л. Едвінсона, М. Мелоуна, Т. Стюарта, І. Булеєва, В. Гейця, О. Грішнєвої, О. Кендюхова, В. Іноземцева, С. Климка, А. Козирєва, В. Левківського, Б. Леонтьєва, Н. Маркової, А. Чухна.

Але при цьому як у теоретичному, так і в практичному аспектах залишаються невирішеними питання відносно сутності, структури інтелектуального капіталу підприємств, форм і методів управління інтелектуальним капіталом на підприємствах, його впливу на ринкову вартість